

Paweł Gładki

Wybrane zagadnienia algebry

<http://www.math.us.edu.pl/~pgladki/>

Konsultacje: *Środa, 14:00-15:00, p. 527, Bankowa 14*

Jeżeli chcesz spotkać się z prowadzącym podczas konsultacji, postaraj się powiadomić go o tym przed lub po zajęciach, zadzwoń do jego pokoju, lub wyślij mu emaila.

Zasady zaliczania przedmiotu: Na każdych ćwiczeniach zostanie zadana praca domowa, którą będzie należało rozwiązać na czysto na kartkach A4 i przygotować do oddania na następnych ćwiczeniach, na których prowadzący wylosuje kilka osób, którym szczegółowo oceni zadanie. Każdy student będzie miał w ciągu semestru sprawdzone 2 prace, na podstawie których zostanie mu wystawiona ocena.

Plan wykładu:

- Wykład 1 Pojęcie modułu. Podmoduły, podmoduły generowane przez zbiór.
- Wykład 2 Homomorfizmy modułów. Moduł ilorazowy, twierdzenie o homomorfizmie.
- Wykład 3 Ciągi dokładne.
- Wykład 4 Produkty grup. Produkty i koprodukty grup abelowych. Produkty i koprodukty modułów.
- Wykład 5 Rozszczepialne ciągi dokładne
- Wykład 6 Wolne grupy abelowe. Moduły wolne.
- Wykład 7 Moduły projektywne i injektywne.

Literatura:

1. Białynicki-Birula, *Algebra*, PWN, Warszawa 2009.
2. A.I. Kostrykin, *Wstęp do algebry*, PWN, Warszawa 2004.
3. W. Marzantowski, P. Zarzycki, *Elementarna teoria liczb*, PWN, Warszawa 2006.
4. A. Iwaszkiewicz-Rudoszańska, *Wstęp do algebry i teorii liczb*, Wydawnictwo UAM, Poznań 2009.
5. A. Mostowski, M. Stark, *Elementy algebry wyższej*, PWN, Warszawa 1968.
6. W. Narkiewicz, *Teoria liczb*, PWN, Warszawa 2003.
7. W. Sierpiński, *Arytmetyka teoretyczna*, PWN, Warszawa 1967.

Pojęcie modułu. Podmoduły.
Podmoduły generowane przez zbiór.

Definicja

Niech R będzie pierścieniem, M addytywną grupą przemienną. M nazywamy **lewym R -modułem**, jeżeli na M określone jest działanie zewnętrzne z pierścieniem skalarów $R \cdot : R \times M \rightarrow M$ takie, że

1. $\forall a \in R \forall m_1, m_2 \in M [a(m_1 + m_2) = am_1 + am_2]$,
2. $\forall a_1, a_2 \in R \forall m \in M [(a_1 + a_2)m = a_1m + a_2m]$,
3. $\forall a_1, a_2 \in R \forall m \in M [(a_1a_2)m = a_1(a_2m)]$.

Jeżeli R jest pierścieniem z jedynką i spełniony jest dodatkowo warunek

4. $\forall m \in M (1m = m)$,

to M nazywamy **lewym unitarnym R -modułem**.

W analogiczny sposób definiujemy **prawy R -moduł** i **prawy unitarny R -moduł**.

Uwaga

Niech R będzie pierścieniem, M lewym unitarnym R -modułem.

Wówczas:

1. $\forall a_1, a_2 \in R \forall m \in M [(a_1 - a_2)m = a_1m - a_2m],$
2. $\forall m \in M (0m = 0).$

Jeżeli R jest pierścieniem z jedynką, a M lewym unitarnym R -modułem, to

3. $\forall m \in M [(-1)m = -m].$

Dowód.

1. Ustalmy $a_1, a_2 \in R, m \in M$.

$$\text{Wówczas } (a_1 - a_2)m + a_2m = (a_1 - a_2 + a_2)m = a_1m.$$

2. Wynika z (1) dla $a_1 = a_2 = 1$.
3. Wynika z (1) dla $a_1 = 0, a_2 = 1$.

Uwaga

Niech R będzie pierścieniem, M addytywną grupą przemienną. Wówczas M jest lewym R -modulem wtedy i tylko wtedy, gdy istnieje homomorfizm pierścieni $\phi : R \rightarrow \text{End}M$.

Dowód.

($\Rightarrow$): Zdefiniujemy odwzorowanie $\phi : R \rightarrow \text{End}M$ wzorem

$$\phi(a)(m) = am.$$

Z łatwością sprawdzamy, że wówczas ϕ jest homomorfizmem.

($\Leftarrow$): Zdefiniujemy działanie $\cdot : R \times M \rightarrow M$ wzorem

$$a \cdot m = \phi(a)(m).$$

Z łatwością sprawdzamy, że wówczas M jest lewym R -modułem.

Przykłady:

1. Niech F będzie ciałem, V przestrzenią wektorową nad ciałem F .
Wówczas V jest lewym unitarnym F -modułem.
2. Niech A będzie addytywną grupą abelową.
Wówczas A jest lewym unitarnym $\mathbb{Z}$ -modułem.
3. Niech R będzie pierścieniem, I ideałem lewostronnym w R .
Wówczas I jest lewym R -modułem.
4. Niech R będzie pierścieniem.
Wówczas R jest lewym R -modułem.

5. Niech V będzie przestrzenią wektorową nad ciałem F , niech $\tau \in \text{End}V$, niech $\phi : F[x] \rightarrow \text{End}V$ będzie dane wzorem

$$\phi(f) = f(\tau).$$

Wówczas V jest lewym unitarnym $F[x]$ -modułem.

Definicja

Niech R będzie pierścieniem, M lewym R -modułem.

*Podzbiór N zbioru M nazywamy **podmodułem** modułu M ,
gdy $(N, \cdot \upharpoonright_{R \times N})$ jest lewym R -modułem.*

Oznaczamy $N < M$.

Przykłady:

6. Niech F będzie ciałem, V przestrzenią wektorową nad ciałem F , W podprzestrzenią przestrzeni V .
Wówczas W jest podmodułem V .
7. Niech A będzie addytywną grupą abelową, B podgrupą grupy A .
Wówczas B jest podmodułem A .
8. Niech R będzie pierścieniem, I ideałem lewostronnym w R .
Wówczas I jest podmodułem modułu R .

9. Niech V będzie przestrzenią wektorową nad ciałem F ,
niech $\tau \in \text{End}V$.

Niech W będzie podprzestrzenią τ -niezmienniczą
przestrzeni V .

Wówczas W jest podmodułem $F[x]$ -modułu V .

10. Niech R będzie pierścieniem, M lewym R -modułem, I
ideałem lewostronnym R .

Wówczas $IM = \{a_1m_1 + \dots + a_nm_n : a_i \in I, m_i \in M\} < M$.

Twierdzenie

Niech R będzie pierścieniem, M lewym R -modułem, $\mathcal{R} = \{N_i : i \in I\}$ rodziną podmodułów modułu M .

Wówczas:

1. $\bigcap_{i \in I} N_i$ jest podmodułem modułu M ,
2. $\bigcup_{i \in I} N_i$ jest podmodułem modułu M , o ile $\mathcal{R}$ jest łańcuchem.

Definicja

Niech R będzie pierścieniem, M lewym R -modułem oraz $A \subset M$ pewnym zbiorem.

Najmniejszy w sensie inkluzji podmoduł modułu M zawierający zbiór A (tj. przekrój wszystkich podmodułów modułu M zawierających A) nazywamy **podmodułem generowanym przez A** i oznaczamy $\langle A \rangle$.

Każdy zbiór A o tej własności, że $\langle A \rangle = M$ nazywamy **zbiorem generatorów** modułu M .

Jeśli $A = \{a_1, \dots, a_n\}$ to oznaczamy

$$\langle a_1, \dots, a_n \rangle = \langle A \rangle.$$

Mówimy, że moduł jest **skończenie generowany** (odpowiednio, **cykliczny**), gdy istnieje skończony (odpowiednio, jednoelementowy) zbiór jego generatorów.

Twierdzenie (o postaci elementów podmodułu generowanego przez zbiór)

Niech R będzie pierścieniem, M lewym R -modułem oraz $A \subset M$ pewnym zbiorem.

Wówczas

$$\langle A \rangle = \{r_1a_1 + \dots + r_na_n + k_1b_1 + \dots + k_mb_m : \\ n, m \in \mathbb{N}, r_i \in R, a_i, b_i \in A, k_i \in \mathbb{Z}\}.$$

Jeżeli R jest pierścieniem z jedynką, a M unitarnym R -modułem, to wówczas:

$$\langle A \rangle = \{r_1a_1 + \dots + r_na_n : n \in \mathbb{N}, r_i \in R, a_i \in A\}.$$

Przykłady:

11. Niech F będzie ciałem, V przestrzenią wektorową nad ciałem F .

Każda podprzestrzeń jednowymiarowa jest podmodułem cyklicznym.

Każda podprzestrzeń skończeniowymiarowa jest podmodułem skończenie generowanym.

12. Niech A będzie addytywną grupą abelową.

Każda podgrupa cykliczna jest podmodułem cyklicznym.

13. Niech R będzie pierścieniem.

Każdy ideał główny jest podmodułem cyklicznym.

14. Niech V będzie skończeniowymiarową przestrzenią wektorową nad ciałem F , niech $\tau \in \text{End}V$.

Wówczas $F[x]$ -moduł V jest skończenie generowany.

Definicja

Niech R będzie pierścieniem, M lewym R -modułem,
 $N_1, N_2 < M$.

Podmoduł $\langle N_1 \cup N_2 \rangle$ nazywamy **sumą algebraiczną** N_1 i N_2 i
oznaczamy $N_1 + N_2$.

Twierdzenie (o postaci elementów sumy algebraicznej podmodułów)

Niech R będzie pierścieniem, M lewym R -modułem, $N_1, N_2 < M$.

Wówczas:

$$N_1 + N_2 = \{n_1 + n_2 : n_1 \in N_1, n_2 \in N_2\}.$$

Twierdzenie (Dedekinda)

Niech R będzie pierścieniem, M lewym R -modułem, $K, L, N < M$ i niech $K \supset L$.

Wówczas

$$K \cap (L + N) = L + K \cap N.$$

Dowód.

$(\supset)$: oczywiste.

$(\subset)$: Ustalmy $x \in K \cap (L + N)$.

Ponieważ w szczególności $x \in L + N$, więc $x = y + z$ dla pewnych $y \in L$, $z \in N$.

Stąd $z = x - y \in K$, skoro $x \in K$ oraz $y \in L \subset K$.

Zatem $z \in K \cap N$ i tym samym $x \in L + K \cap N$.

